

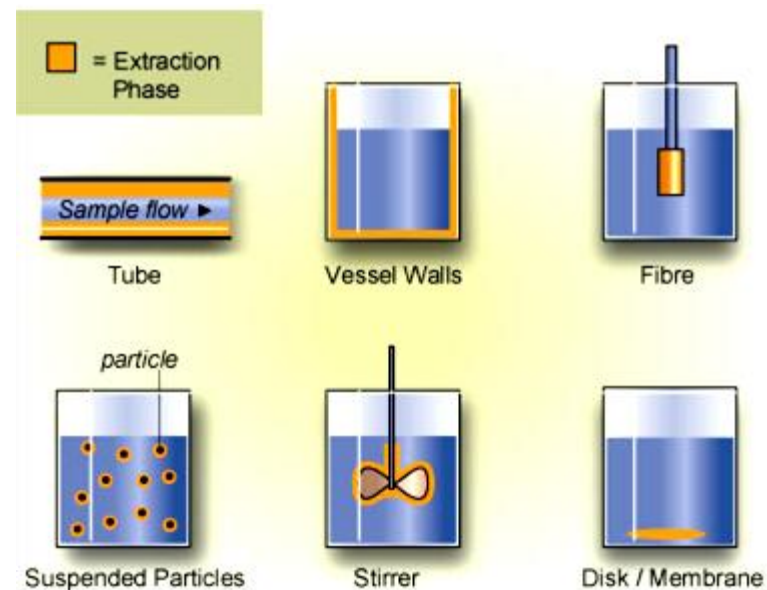
MIKROEXTRAKCE TUHOU FÁZÍ

Solid Phase MicroExtraction, SPME

Extrakce látek pevnou fází o malém objemu

Existují různá uspořádání - sorpční media

- vlákno
- kapilára
- míchadlo
- suspendované částice
- stěna nádoby
- disk/membrána
- *další typy se průběžně testují*

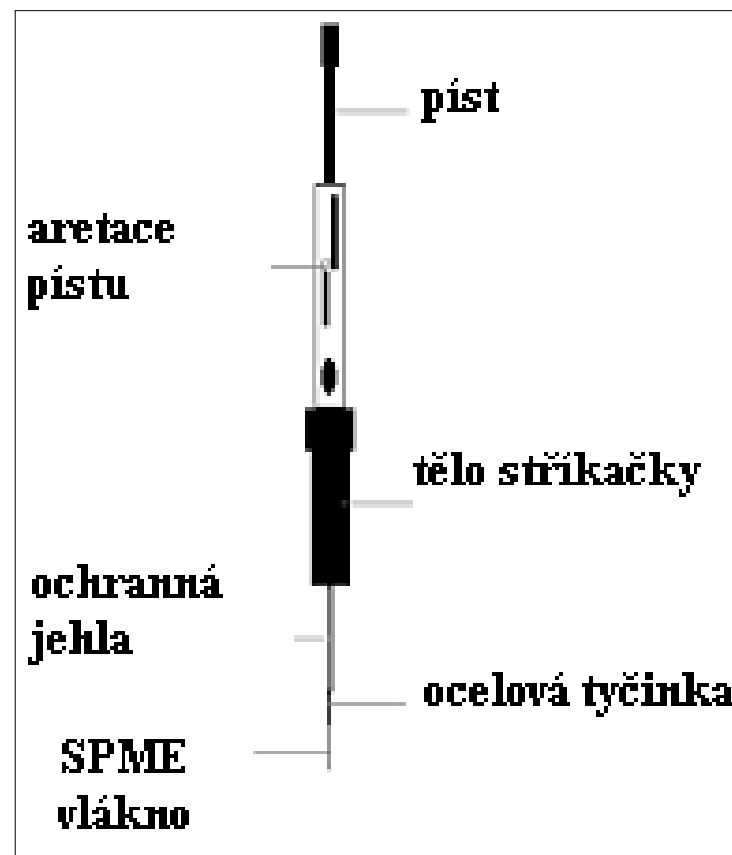

Nejúspěšnější varianta uspořádání - sorpční vlákno

Křemenné vlákno s chemicky modifikovaným povrchem (stacionární fáze)

Délka vlákna: cca 1 cm

Průměr vlákna: cca 1 mm

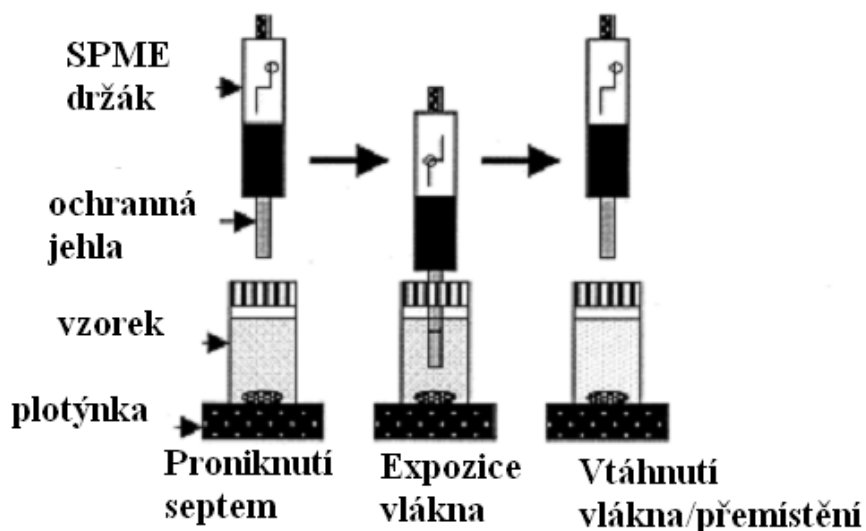

Typické laboratorní provedení sorpce

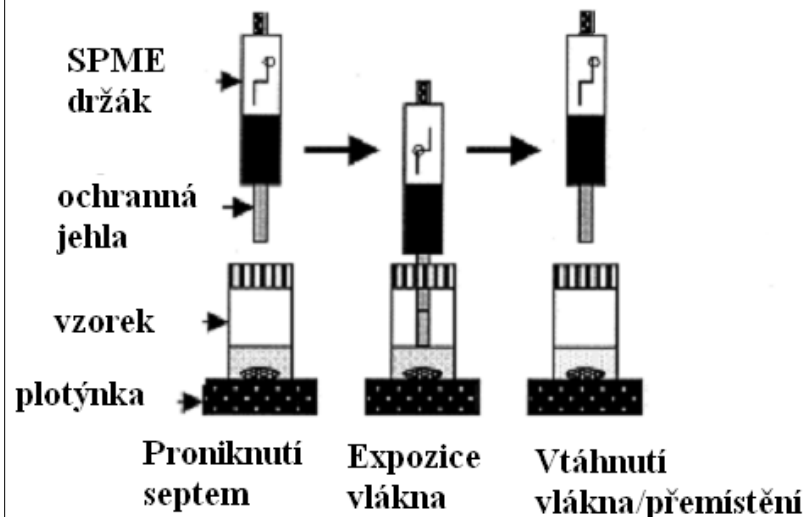
Direct Immersion (DI) SPME
Vzorkujeme kapalnou fází

Head-space (HS) SPME
Vzorkujeme plynnou fází

Extrakční postup při DI-SPME

Extrakční postup při HS-SPME

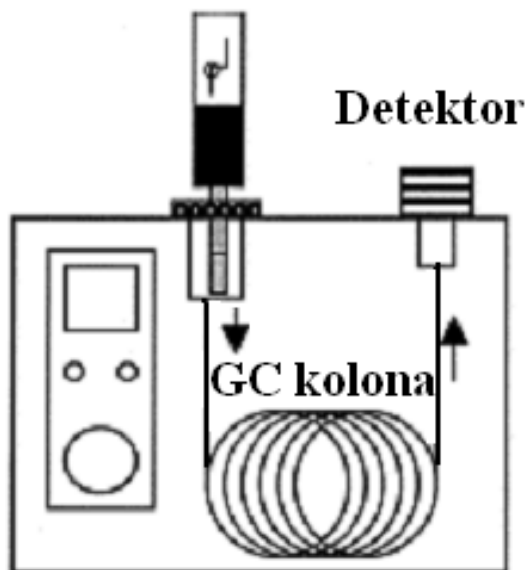

Typické laboratorní provedení automatické desorpce

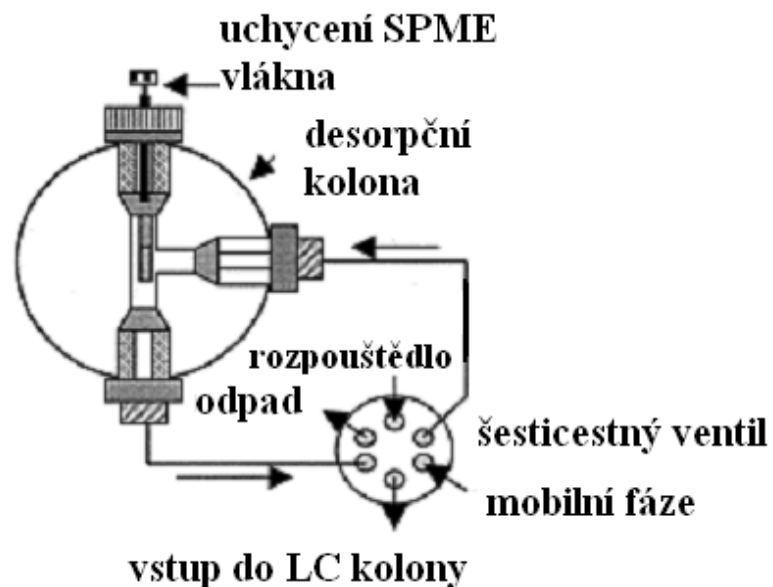
Tepelná

Rozpouštědlová

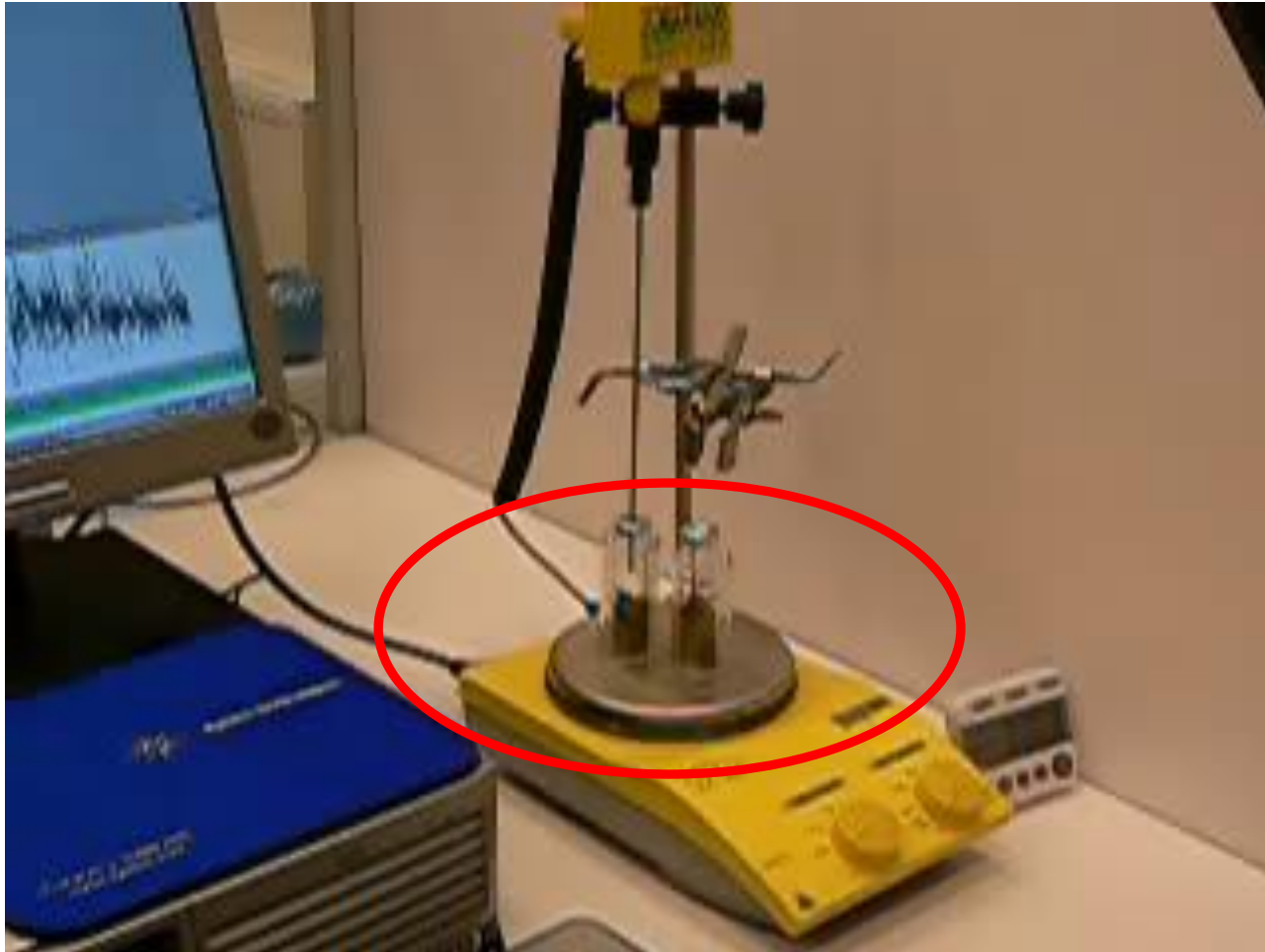
Injekční prostor pro GC

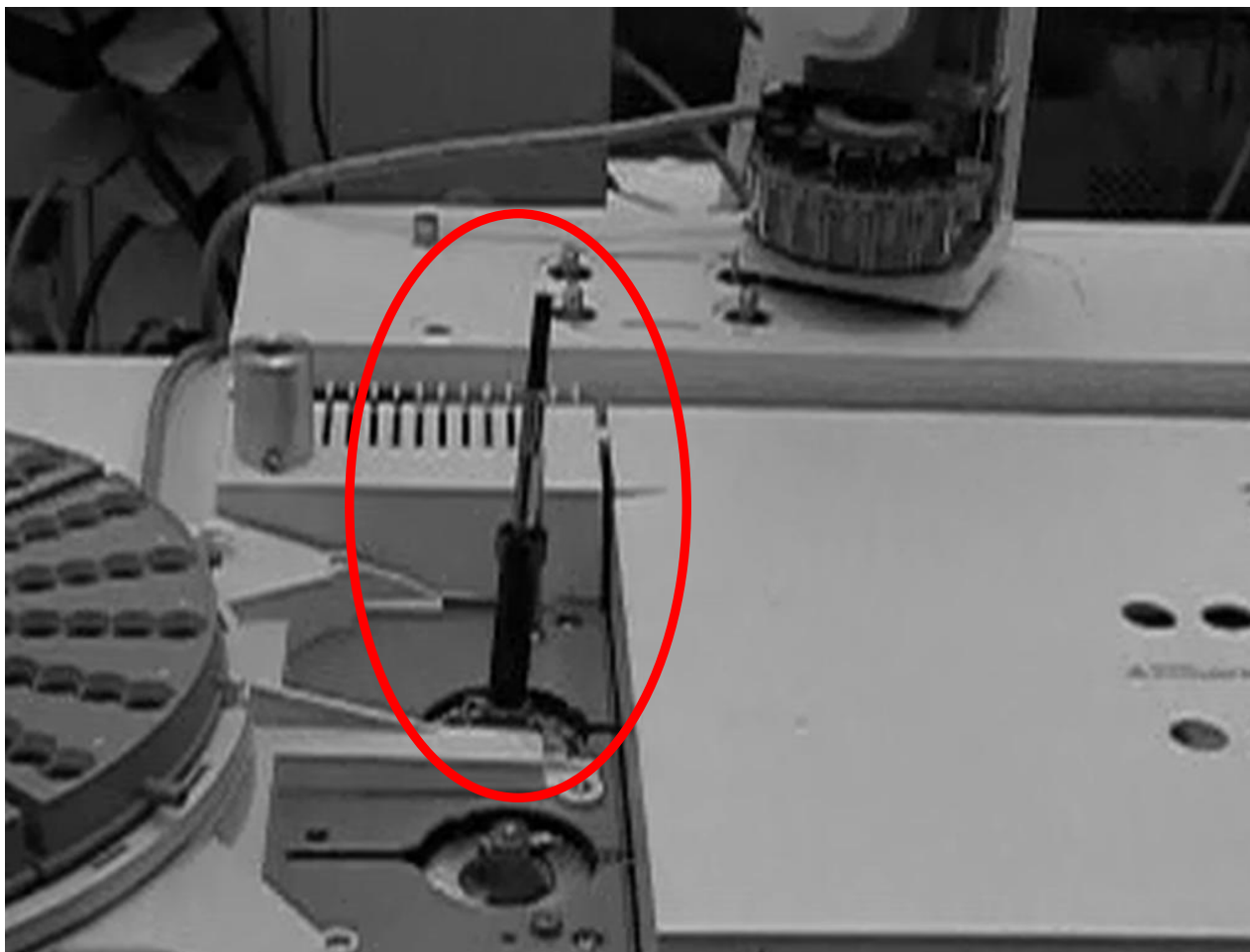
Desorpce rozpouštědlem

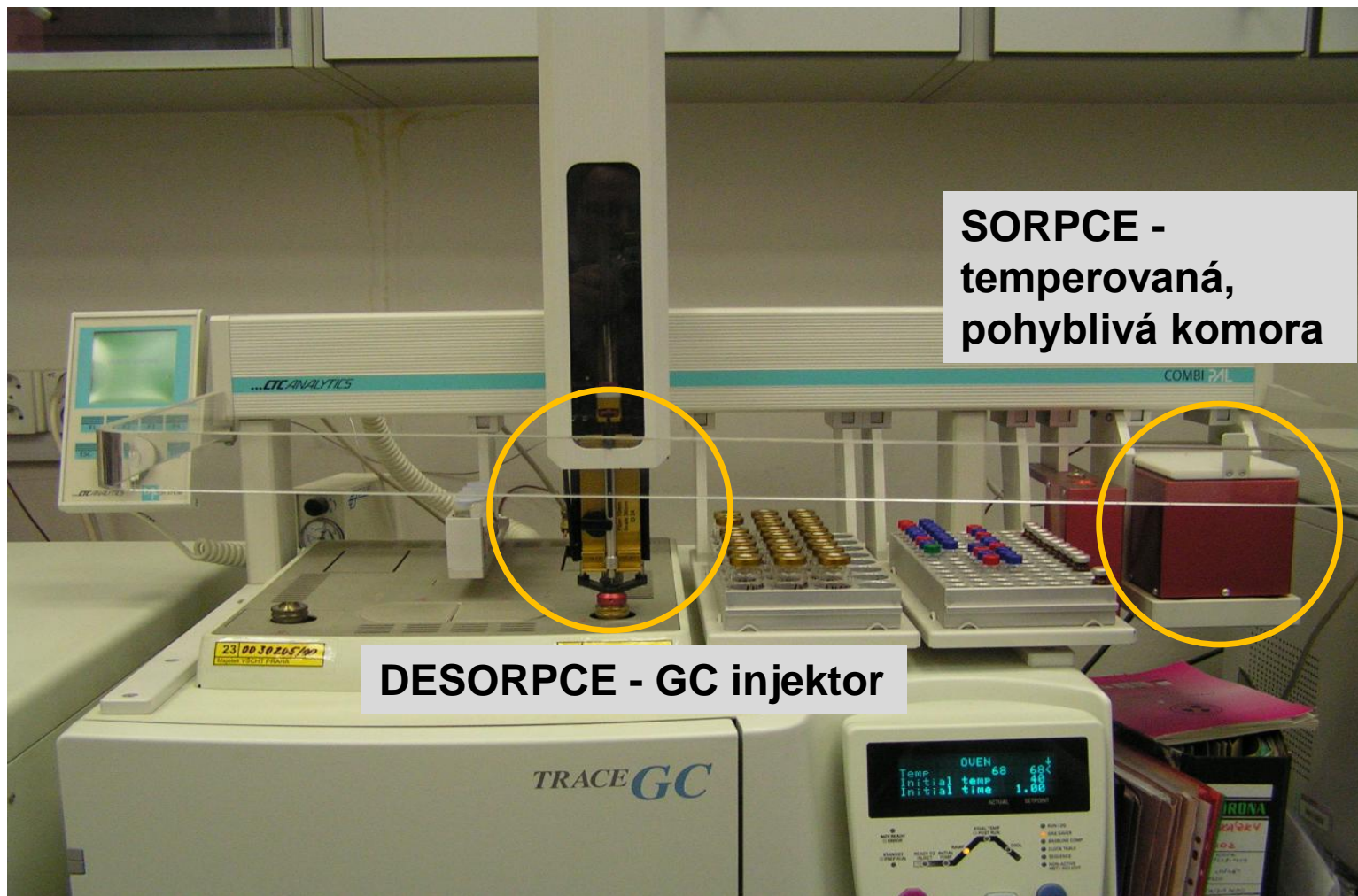
Realizace off-line sorpce

Realizace desorpce a GC analýzy

Realizace automatické sorpce, desorpce a GC analýzy

Historie vzniku a vývoje technické realizace SPME

- **konec 80. let 20. století** (na zákl. disertační práce zaměřené na bezrozpouštědlové extrakční techniky)

Prof. Janusz Pawliszyn a kol., Univerzita ve Waterloo, Kanada

- optická vlákna, desorpce laser, GC separace - zdlouhavé
- křemenná vlákna s vrstvou polymerní fáze, sorpce v roztoku, desorpce GC injektor – ruční otvírání GC injektoru
- vlákna v mikrostríkačce s ochrannou jehlou, spojení s pístem, desorpce GC injektor – v této podobě dodnes

LITERATURA: Pawliszyn J., Liu S. : Anal. Chem. 59, 1475 (1987)

Arthur C.L., Pawliszyn J.: Anal. Chem. 62, 2145 (1990)

Zhang Z., Yang M. J., Pawliszyn J.: Anal. Chem. 66, 844 A (1994)

Pawliszyn J.: Solid phase microextraction: theory and practice.

Wiley – VCH, Inc. New York 1997, ISBN 0-471-19034-9

Teorie SPME - sorpce, rovnováha

Přímá SPME

$$c_o \cdot V_s = c_f^\infty V_f + c_s^\infty \cdot V_s$$

$$K_{fs} = c_f^\infty / c_s^\infty$$

$$n = \frac{K_{fs} \cdot V_f \cdot c_o \cdot V_s}{K_{fs} \cdot V_f + V_s}$$

Je-li K_{fs} malé nebo V_s velké,

$$\text{tzn. } K_{fs} \cdot V_f \ll V_s$$

$$n = K_{fs} \cdot V_f \cdot C_o$$

$f \approx \text{fiber} = \text{stacionární fáze}$

$s \approx \text{vzorek (sample)}$

$h \approx \text{head-space}$

$c^\infty \approx \text{rovnovážná koncentrace}$

Head-Space SPME

$$c_o \cdot V_s = c_f^\infty V_f + c_s^\infty \cdot V_s + c_h^\infty \cdot V_h$$

$$K_{fh} = c_f^\infty / c_h^\infty, \quad K_{hs} = c_h^\infty / c_s^\infty$$

$$n = \frac{K_{fs} \cdot V_f \cdot c_o \cdot V_s}{K_{fs} \cdot V_f + K_{hs} \cdot V_h + V_s}$$

Je-li K_{fs} velké: $K_{fs} \cdot V_f \gg V_s$

$$n = V_s \cdot c_o$$

(kvantitativní extrakce)

Faktory ovlivňující realizaci SPME

Vlákno: polarita a tloušťka stacionární fáze

Sorpce: extrakční mód, úprava vzorku, míchání,
teplota, doba, poloha vlákna
(+ typ nádoby a uzávěru)

Desorpce (GC): poloha vlákna, typ lineru, teplota, doba

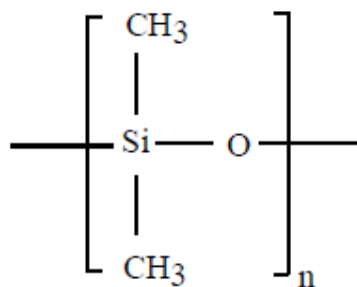

Přehled stacionárních fází SPME vláken

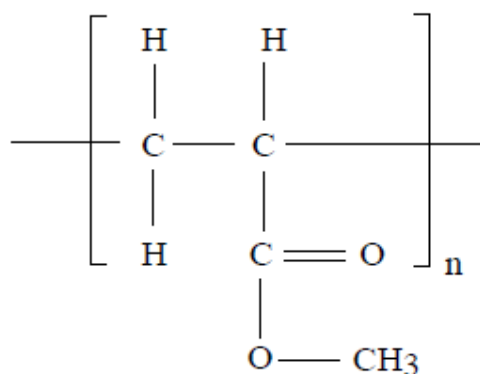
DRUH FÁZE (zkratka)	TLOUŠŤKA FÁZE (μm)	ANALYTY	POPIS	URČENA PRO
Polydimethylsiloxan (PDMS)	100	těkavé	nevázaná	GC/HPLC
	30	středně těkav.	nevázaná	GC/HPLC
	7	středně těkav.	ch. vázaná	GC/HPLC
Polyakrylát (PA)	85	středně těkav. polární	část. prokřížená	GC/HPLC
Carbowax/divinylbenzen (CW/DVB)	65	polární	část. prokřížená	GC
Polydimethylsiloxan/ Carboxen (PDMS/CX)	75	těkavé stopová mm.	část. prokřížená	GC
Carbowax/Templated Resin (CW/TPR)	50	PAL	část. prokřížená	HPLC
Polydimethylsiloxan/ divinylbenzen (PDMS/DVB)	65	těkavé polární	část.	GC
	60	obecné použ.	prokřížená	HPLC
Polydimethylsiloxan/ Carboxen/divinylbenzen (PDMS/CX/DVB)	30/50	obecné použ.	část. prokřížená	GC

Přehled stacionárních fází SPME vláken

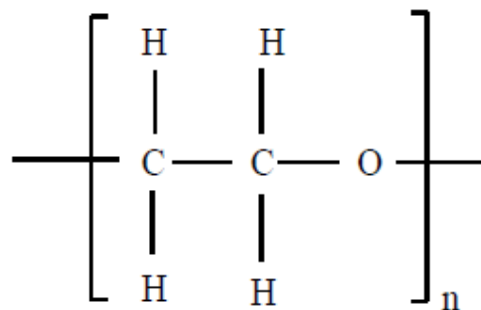
Polydimethylsiloxan (PDMS)

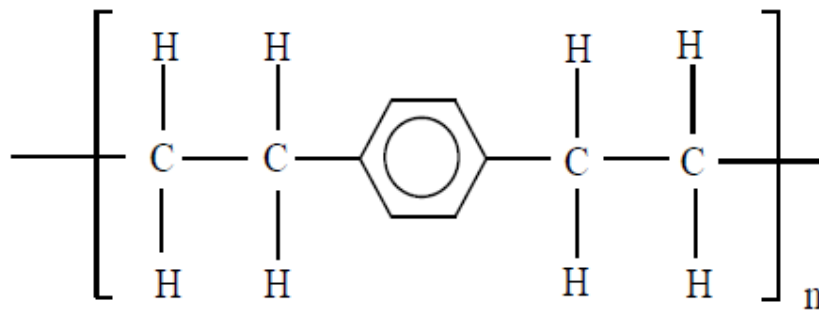
Polyakrylát (PA)

Carbowax (CW)

Divinylbenzen (DVB)

Přehled stacionárních fází SPME vláken

Fáze:

Vázaná

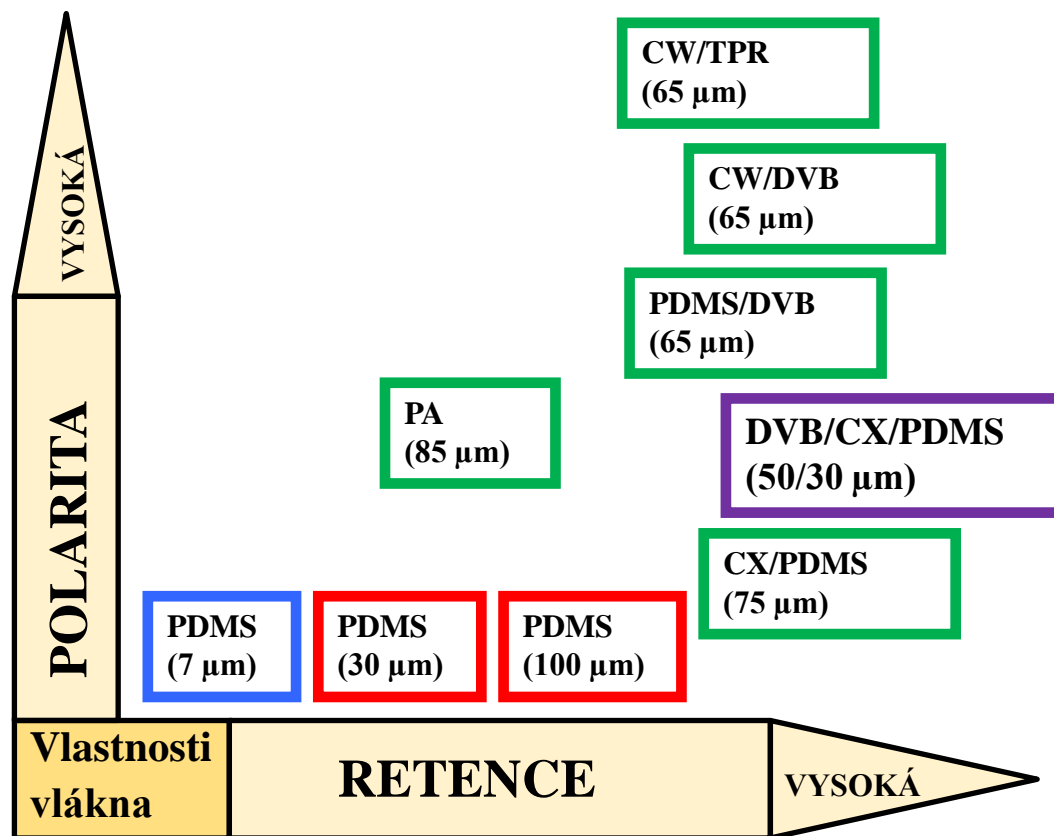
Nevázaná

Částečně
zesíťená

Vysoce
zesíťená

Mechanismus sorpce SPME podle typu SF na vlákně

	ADSORBENTY (obsahují DVB či CX)	ABSORBENTY (PDMS, PA)
CHARAKTERISTIKA FÁZE	pevný porézní materiál velký povrch	kapalná polymerní fáze
MECHANISMUS SORPCE	fyzikální interakce, zachycení v pórech, chemická vazba	analyty migrují do a z fáze zádrž dána tloušťkou fáze
KAPACITA	omezená (zahlcení)	velká (silný film fáze)
SOUTĚŽ ANALYTŮ o vazebná místa	ANO (hl. DVB – jednotné póry)	NE
LINEÁRNÍ ROZSAH	menší (zlepšení: ↓ extrakční doby ⇒ ↑ mez stanovitelnosti)	široký
MEZE STANOVITELNOSTI	nízké	vyšší

Mechanismus sorpce SPME podle typu SF na vlákně

ABSORBENTY

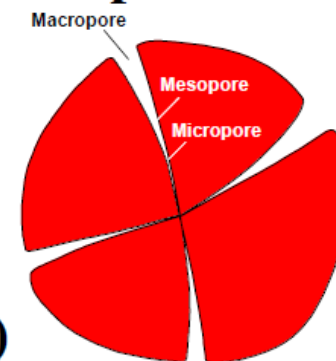
PDMS: polymerní kapalina – snadnější difúze analytů
nepolární fáze – nepolární analyty

PA: pevný polymer – pomalejší difúze
nepolární C-páteř, polární esterové řetězce – širší spektrum

ADSORBENTY

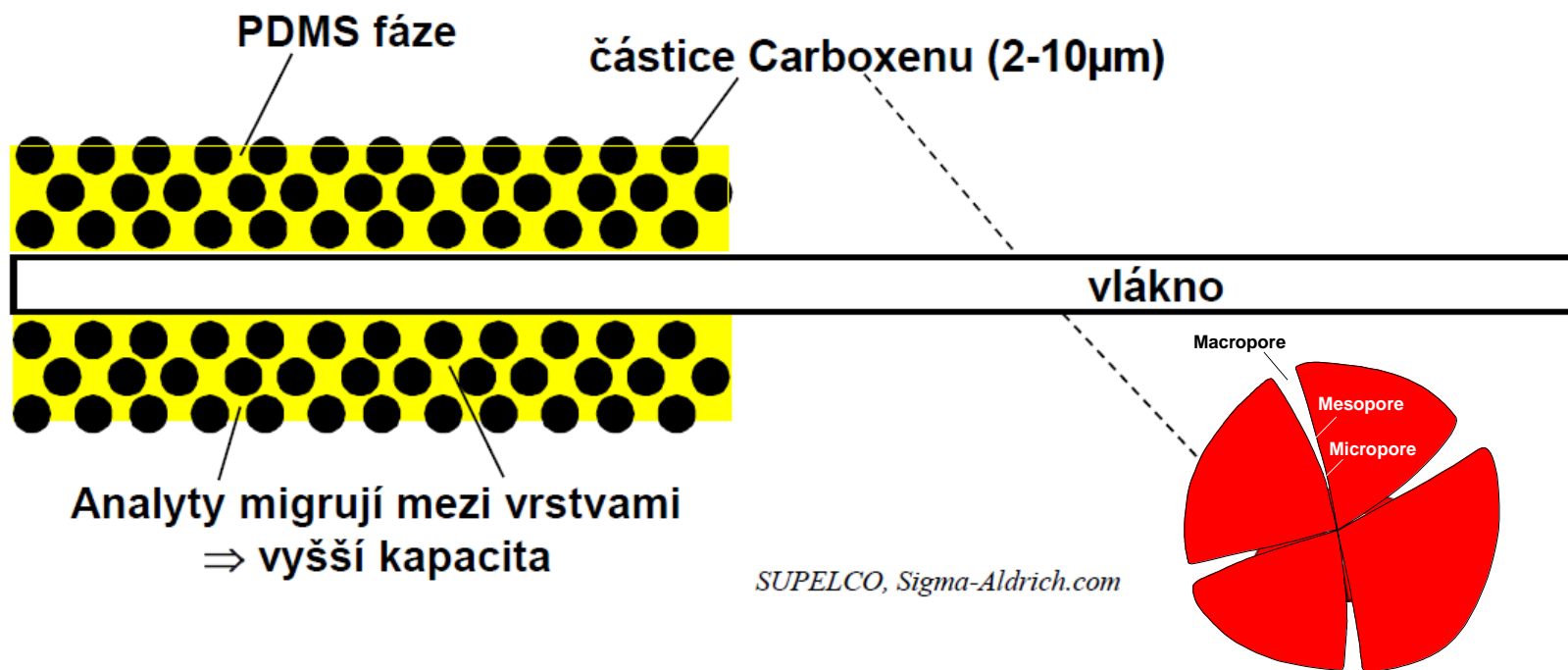
DVB: hlavně makro- a mezo- póry

CX: rovnoměrná distribuce, více mikro- než DVB
(0,29 mikro, 0,23 mezo, 0,26 makropórů v ml/g)

Mechanismus sorpce SPME podle typu SF na vlákně

ABSORBENTY (PDMS, PA) x ADSORBENTY (DVB, CX)

Parametry ovlivňující sorpci - 1. volba SF na vlákně

TLOUŠŤKA SF

↑ tloušťka $\Rightarrow$ ↑ sorbované množství
 $\Rightarrow$ pomalejší ustanovení rovnováhy (difuze)

MALÉ MOLEKULY ($M_R = 60 - 90$)

Sorpci ovlivňuje spíše typ sorpce (AD x AB) a velikost pórů

Nejlepší zkušenosti s: CX, DVB/CX, PDMS/DVB

STŘEDNĚ VELKÉ MOLEKULY ($M_R = 90 - 500$)

Podstatnou roli hraje tvar (typ substituentů) a velikost molekuly

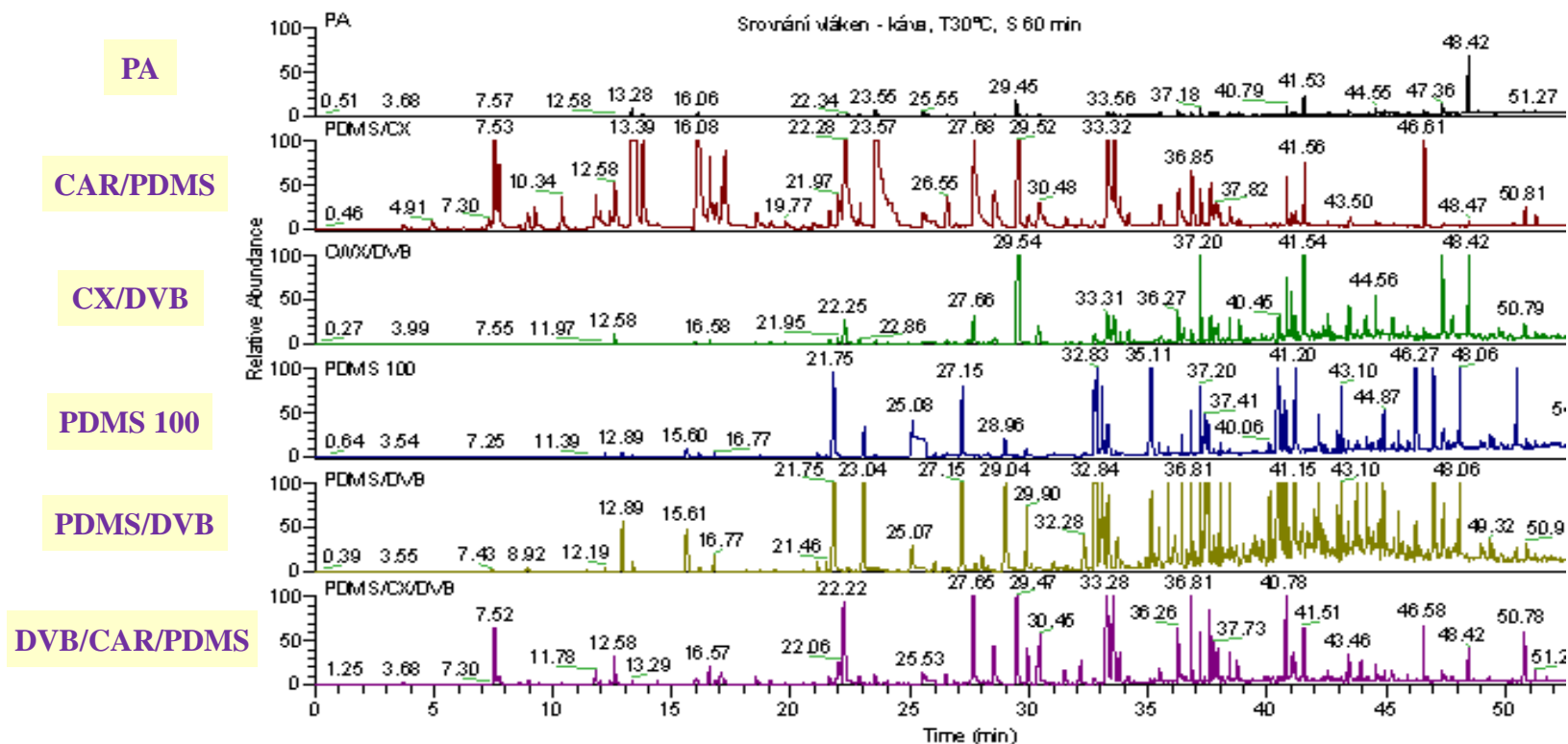
Polární SF vhodné pro polární analyty ($M_R > 90$)

Parametry ovlivňující sorpci - 1. volba SF na vlákně

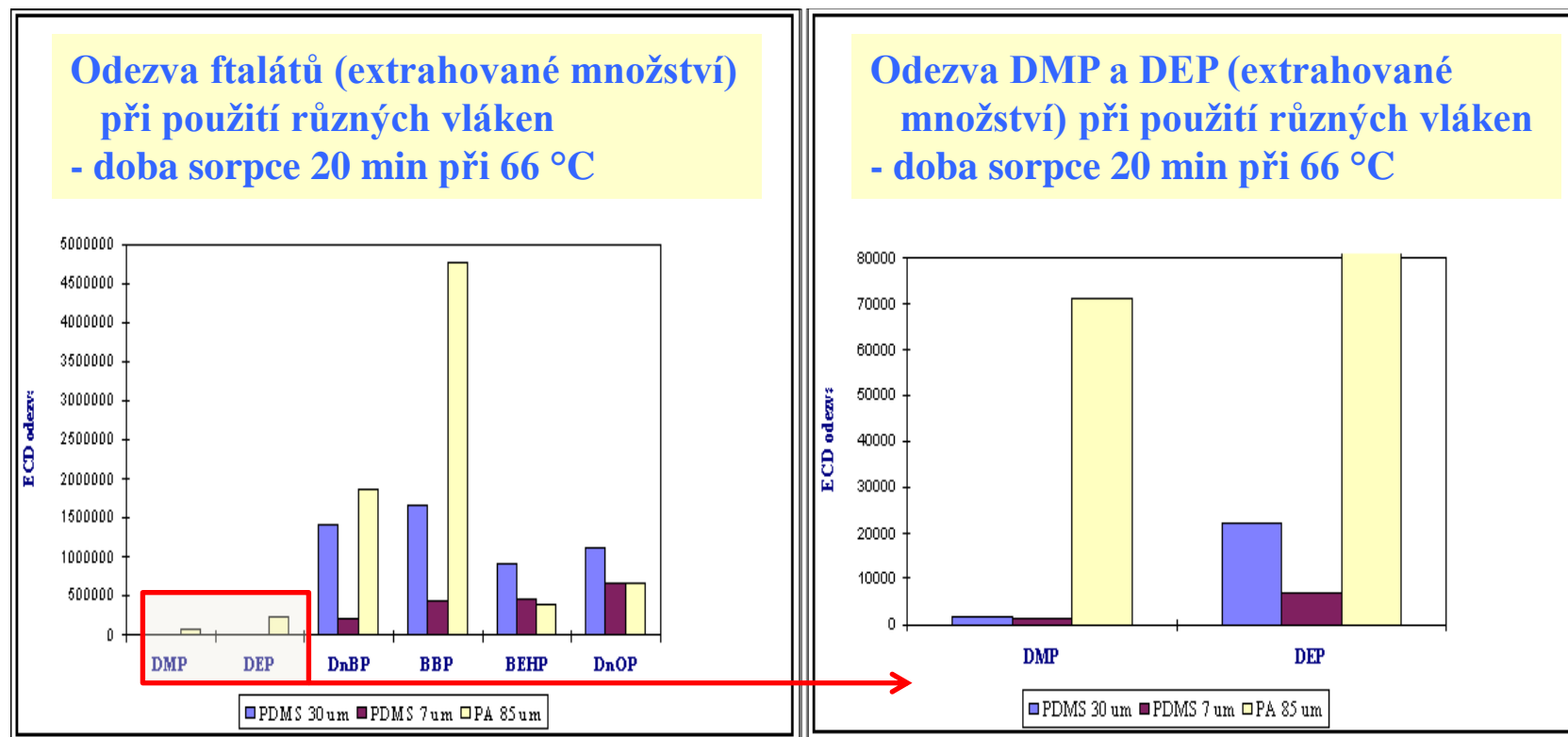
SORPCE - UNIVERZÁLNOST vs. SELEKTIVITA - I

Porovnání SF – káva, doba sorpce 60 min při 30 °C

Parametry ovlivňující sorpci - 1. volba SF na vlákne

SORPCE - UNIVERZÁLNOST vs. SELEKTIVITA - II

■ PDMS 30 μm

■ PDMS 7 μm

■ PA 85 μm

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

ÚPRAVA VZORKU

Množství (navážka) - objem, hmotnost

Mechanická úprava - mletí, drcení (s pomocným materiálem)

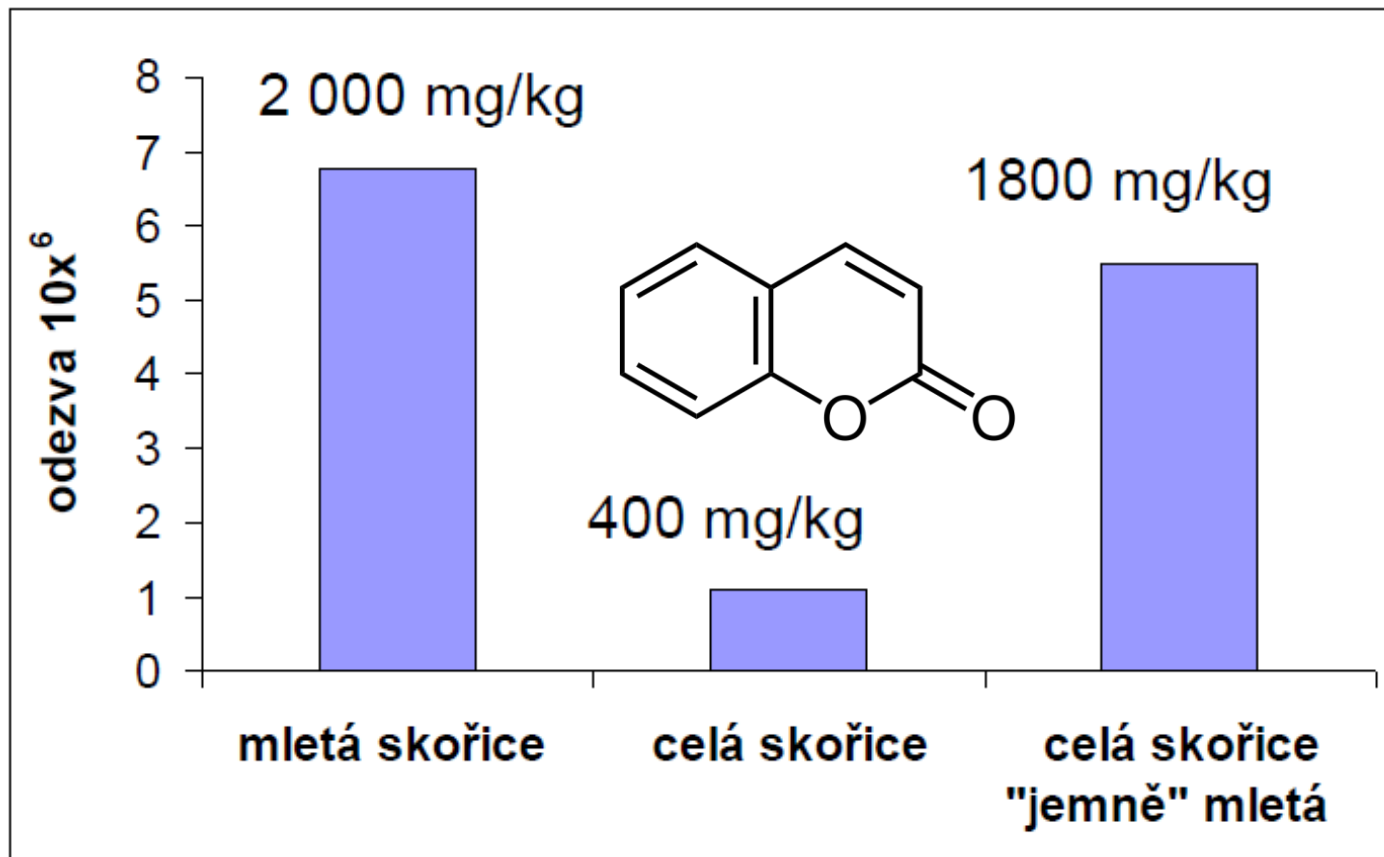
Rozetření se sorbentem - převod na suchý materiál
- selektivní zadrž analytů

Modifikace matrice - úprava pH, vysolení, naředění
- přídavek modifikačního rozpouštědla

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV ÚPRAVY VZORKU SKOŘICE MLETÍM PŘI ANALÝZE KUMARINU

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV MODIFIKACE ROZPOUŠTĚDLEM PŘI ANALÝZE CS₂

ODEZVA	1 µl n-butanolu	10 µl n-butanolu
sirouhlík	100 %	53 %
n-butanol	100 %	445 %

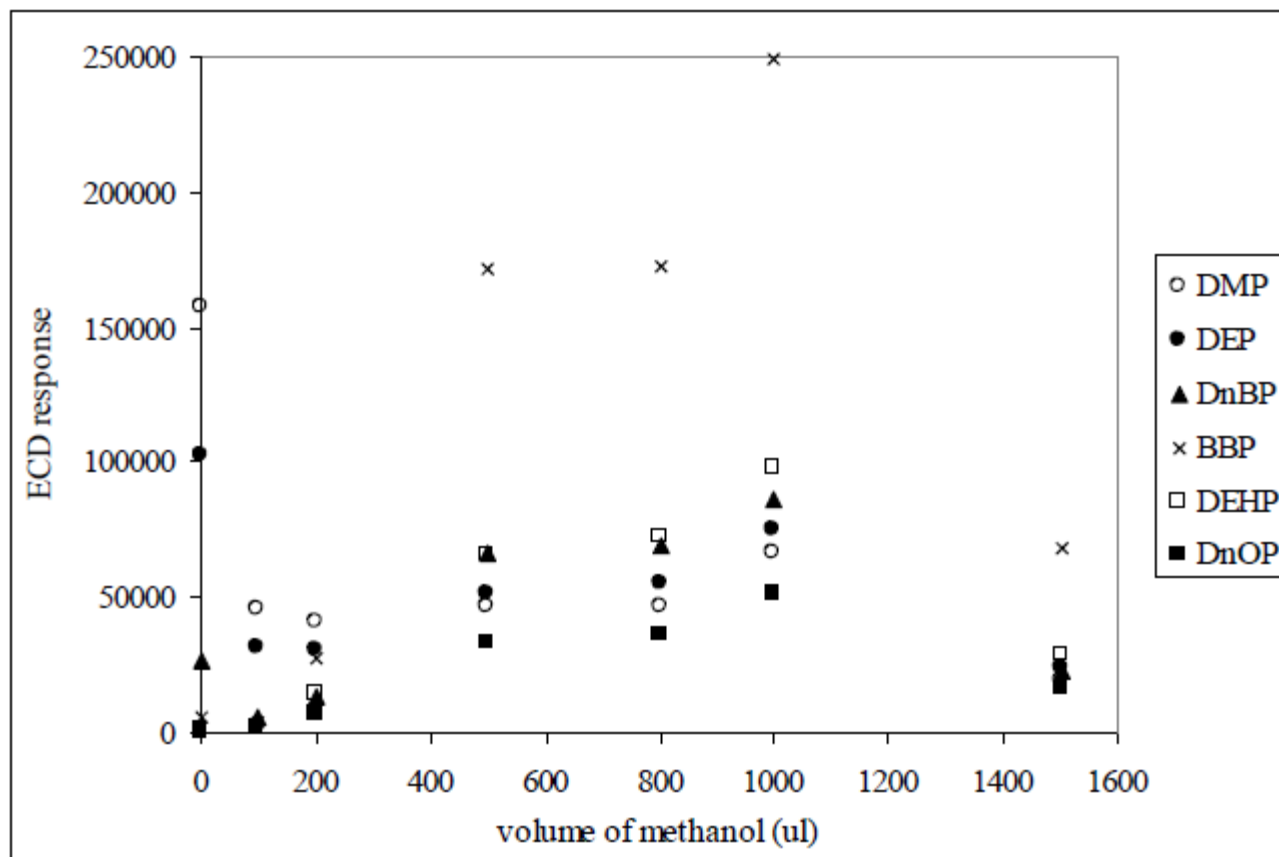
Metoda standardního přídatku

- 5 ml vzorek
- přídatek stejného množství CS₂ obsaženého v různém objemu n-butanolu

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV MODIFIKACE ROZPOUŠTĚDLEM PŘI FTALÁTŮ

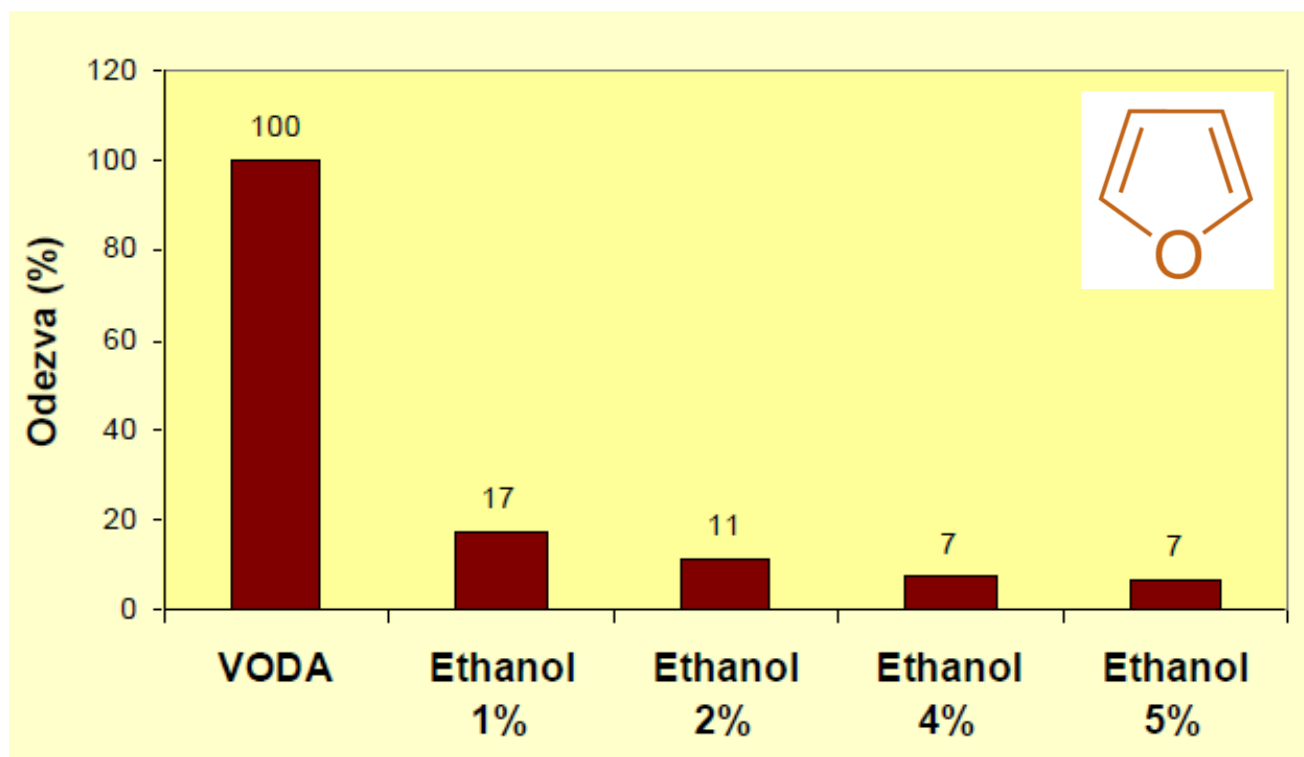
Modifikace vzorku oleje (1 g) přidavkem methanolu

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV MATRICE VZORKU PŘI ANALÝZE FURANU

Přídavek 0,24 μg furanu (metoda pro pivo)

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

Vliv vysolení a úpravy pH

Pozitivní vliv: neutrální molekuly – zeslabení interakcí

Negativní vliv: ionizované analyty – zvýšení iontové síly

⇒ preferují roztok

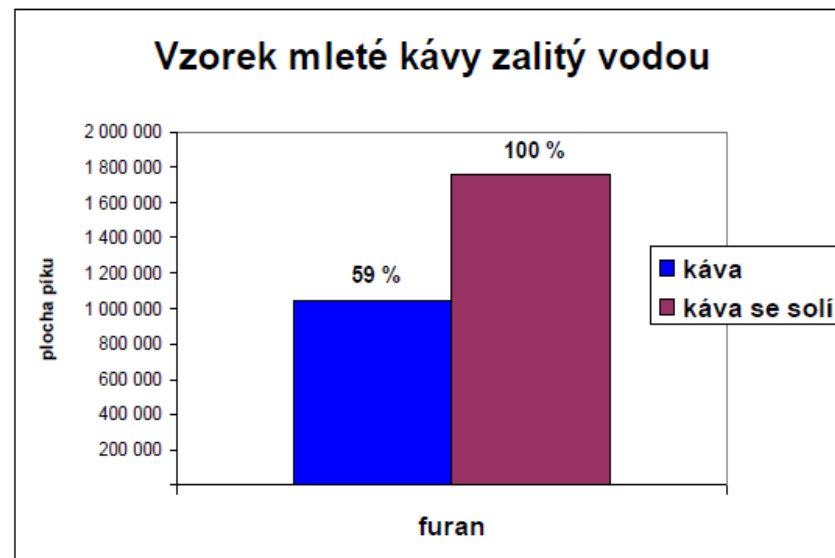
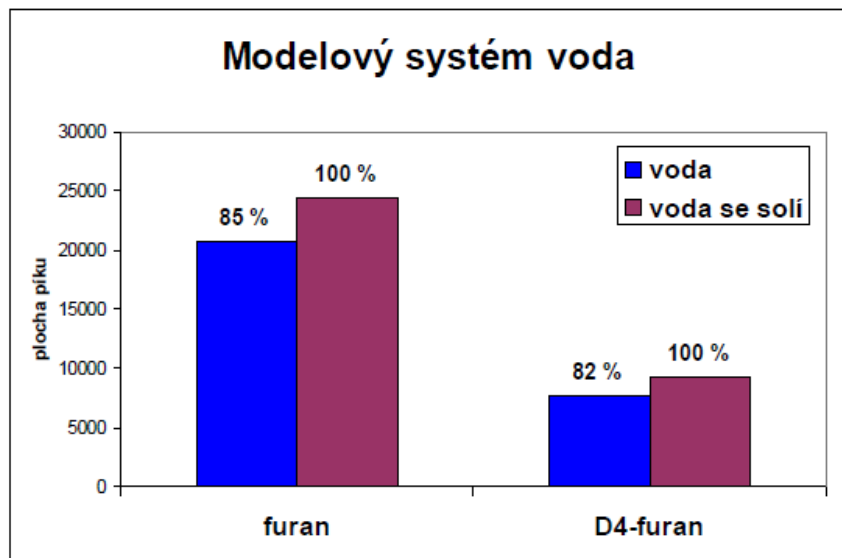
- vnesení nečistot (sekundární kontaminace)
- může dojít k poškození vlákna

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV ÚPRAVY VZORKU VYSOLENÍM PŘI ANALÝZE FURANU

Pozitivní vliv

Parametry ovlivňující sorpci - 2. úprava vzorku

VLIV ÚPRAVY VZORKU VYSOLENÍM - NEGATIVNÍ VLIV

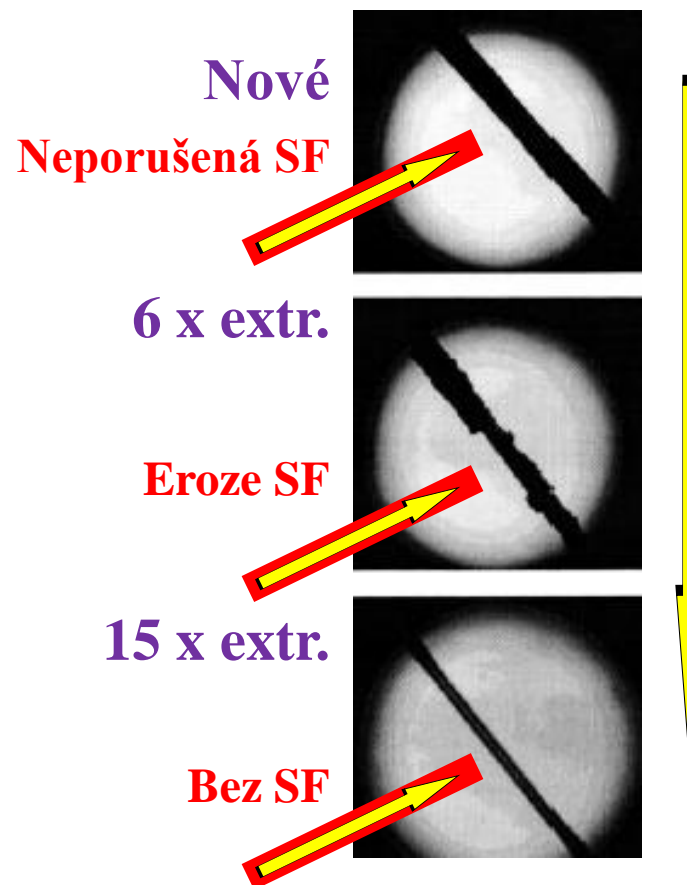
Poškození SF na vlákně:

- 65 μm CX/DVB
- 30% NaCl ve vodě

Limit 10% NaCl (100 extrakcí)

F. Hernandez et al.: Use of SPME for the Quantitative Determination of Herbicides in Soil and Water Samples, Anal.Chem. 2000, Vol.72, No.10, 2313-2322

Parametry ovlivňující sorpci - 3. podmínky realizace

VLIV MÍCHÁNÍ

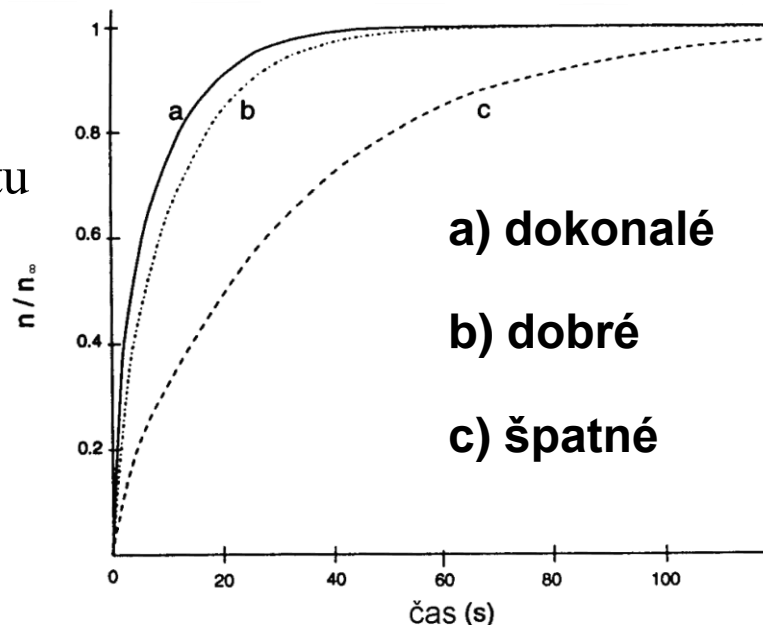
Míchání - magnetické, ultrazvuk (sonikace)
vibrace jehly, pohyby vialky

HS-SPME

- těkavé analyty - nemá podstatný vliv
- méně těkavé analyty - zrychlení transportu

DI-SPME

- zrychlení transportu

J. Pawliszyn: SPME: Theory and practice, Wiley-VCH, Inc., NY 1997, ISBN 0-471-19034-9

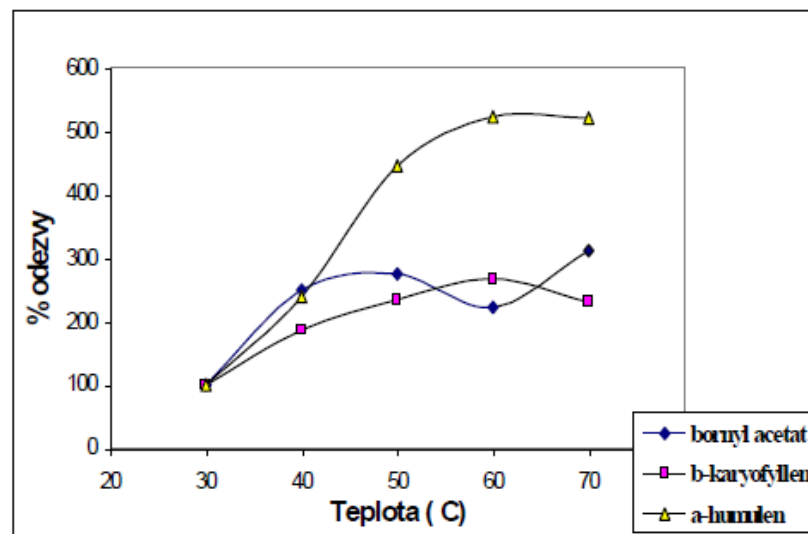
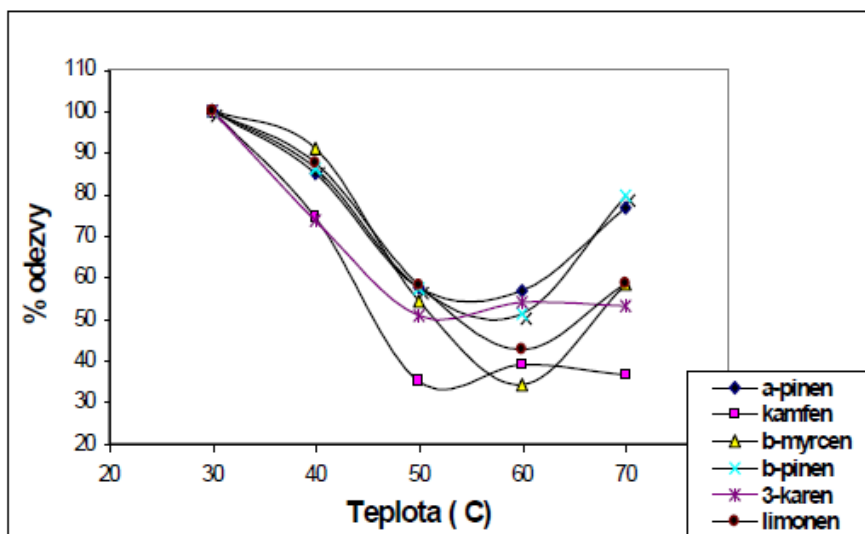

Parametry ovlivňující sorpci - 3. podmínky realizace

VLIV TEPLoty

↑ T ⇒ ↑ difuze k vláknu, ↓ zadrž analytu SF; vliv povahy analytu

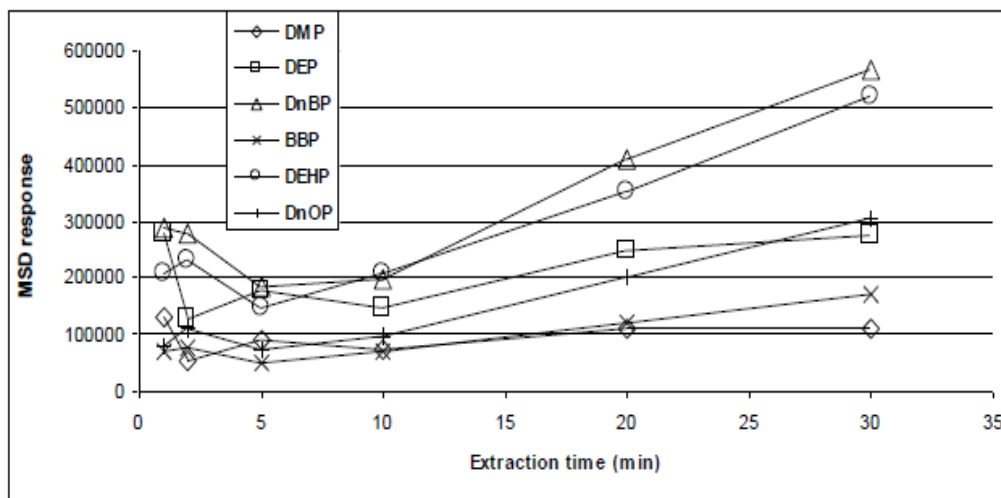
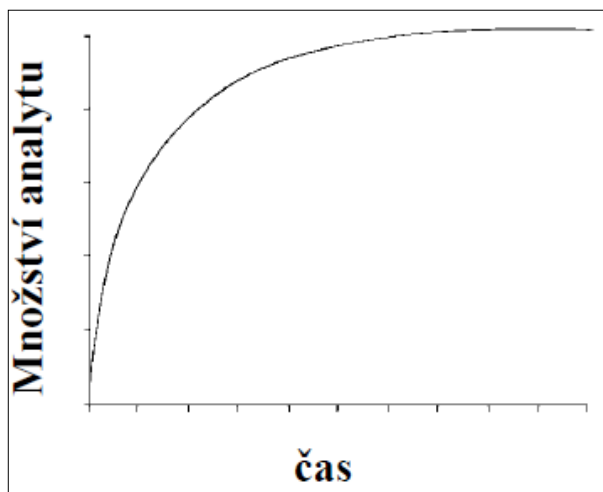
Analýza terpenů v kůře jehličnanů - HS-SPME

Parametry ovlivňující sorpci - 3. podmínky realizace

VLIV DOBY

Rovnováha - min. LOD, dobrá RSD vs. často prakticky nepoužitelné
Obvykle kompromisní volba podle extr. množství a prakt. real. doby

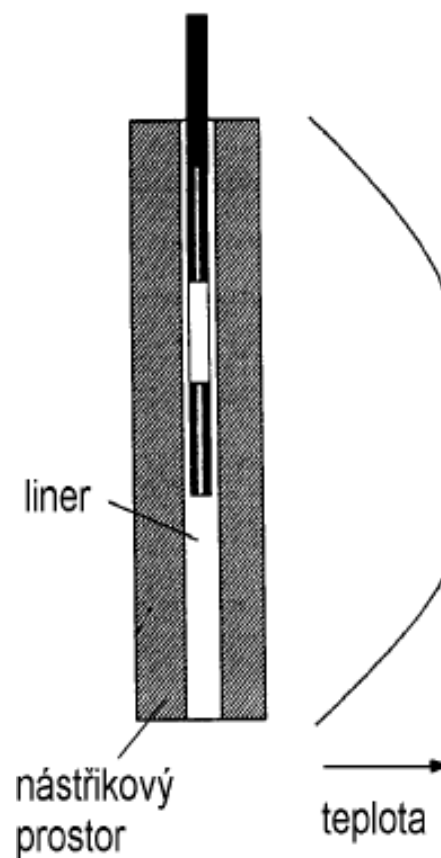
Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

VLIV POLOHY VLÁKNA V NÁSTŘIKOVÉM PROSTORU

Nestejná teplota
v nástřikovém prostoru

Teplotní profil daný typem
přístroje

Nezbytná experimentální
optimalizace / verifikace

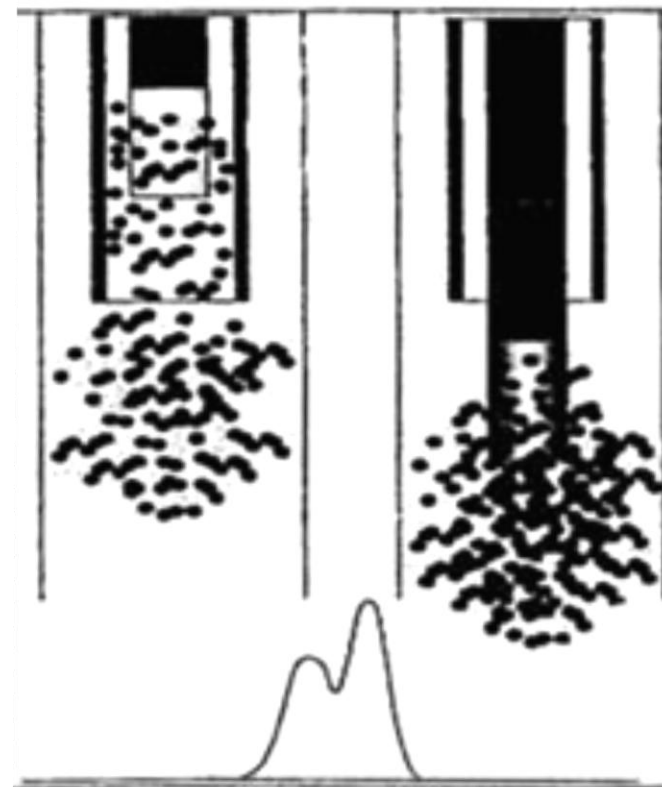
Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

VLIV RYCHLOSTI VYSUNUTÍ VLÁKNA

Ovlivňuje tvar
chromatografické zóny

Při příliš pomalém vysouvání
může dojít k rozštěpení pásu
uvolňovaných sloučenin

Nezbytná experimentální
optimalizace / verifikace

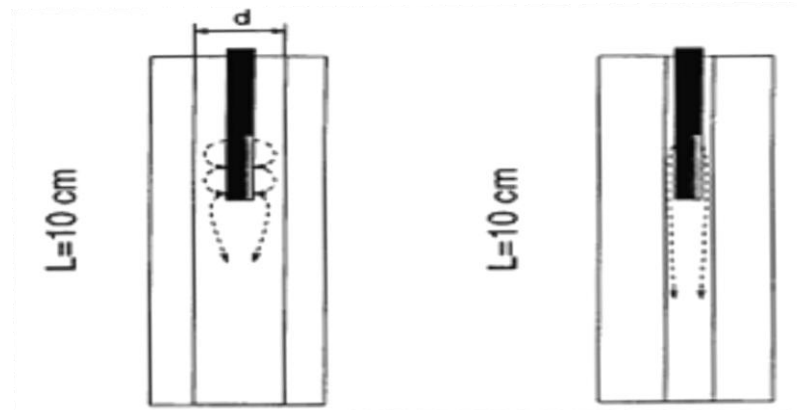
Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

VLIV OBJEMU LINERU - I

Ovlivňuje tvar
chromatografické zóny

Při nesprávné volbě může
dojít k přílišnému rozmytí
chromatografické zóny

Nezbytná experimentální
optimalizace / verifikace

$d = 3\text{ mm}$
 $V = 0.71\text{ ml}$
 $u = 0.24\text{ cm/s}$

Promytí objemu
lineru - 44 s

$d = 0.8\text{ mm}$
 $V = 0.05\text{ ml}$
 $u = 3.3\text{ cm/s}$

Promytí objemu
lineru - 3 s

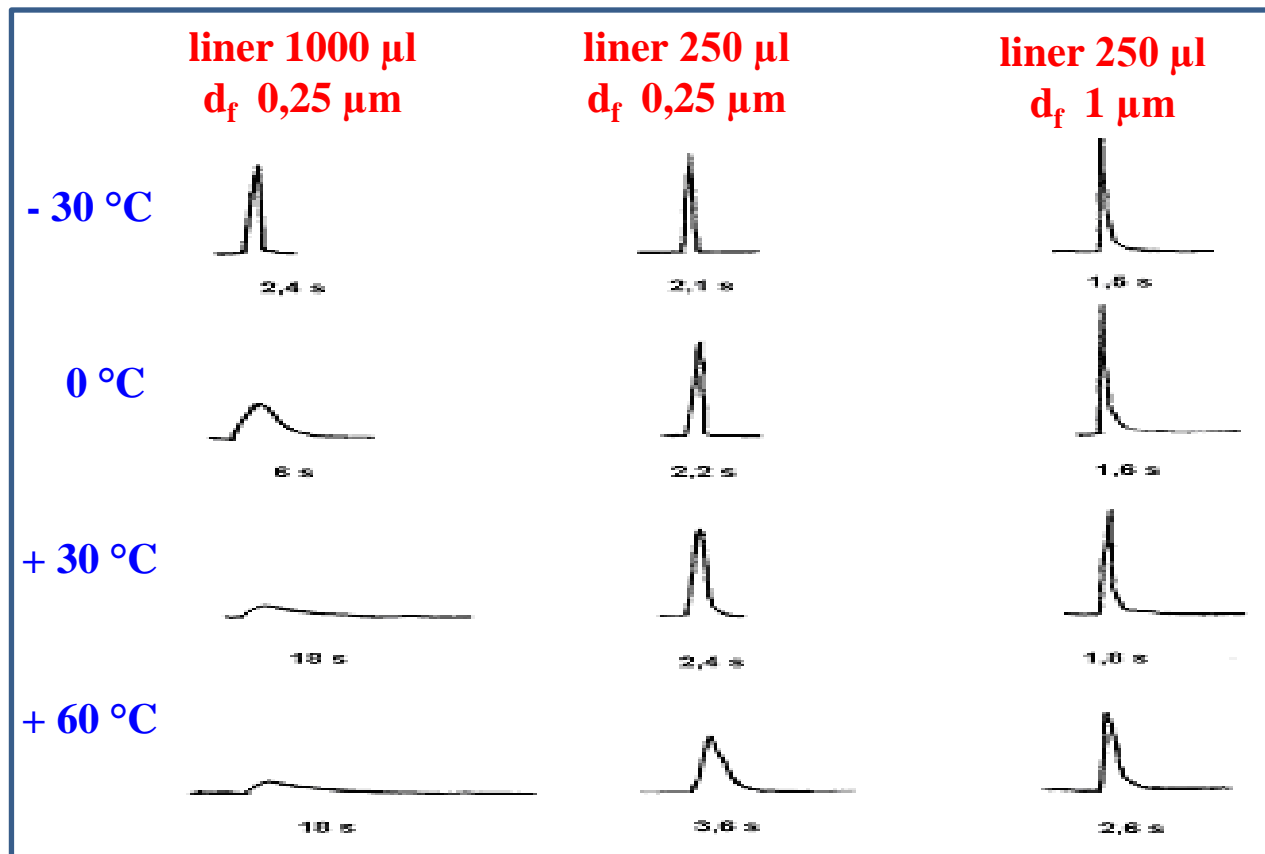
Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

VLIV OBJEMU LINERU - II

BENZEN

PDMS 100 μm

$T_{\text{des}} = 300\text{ }^{\circ}\text{C}$

Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

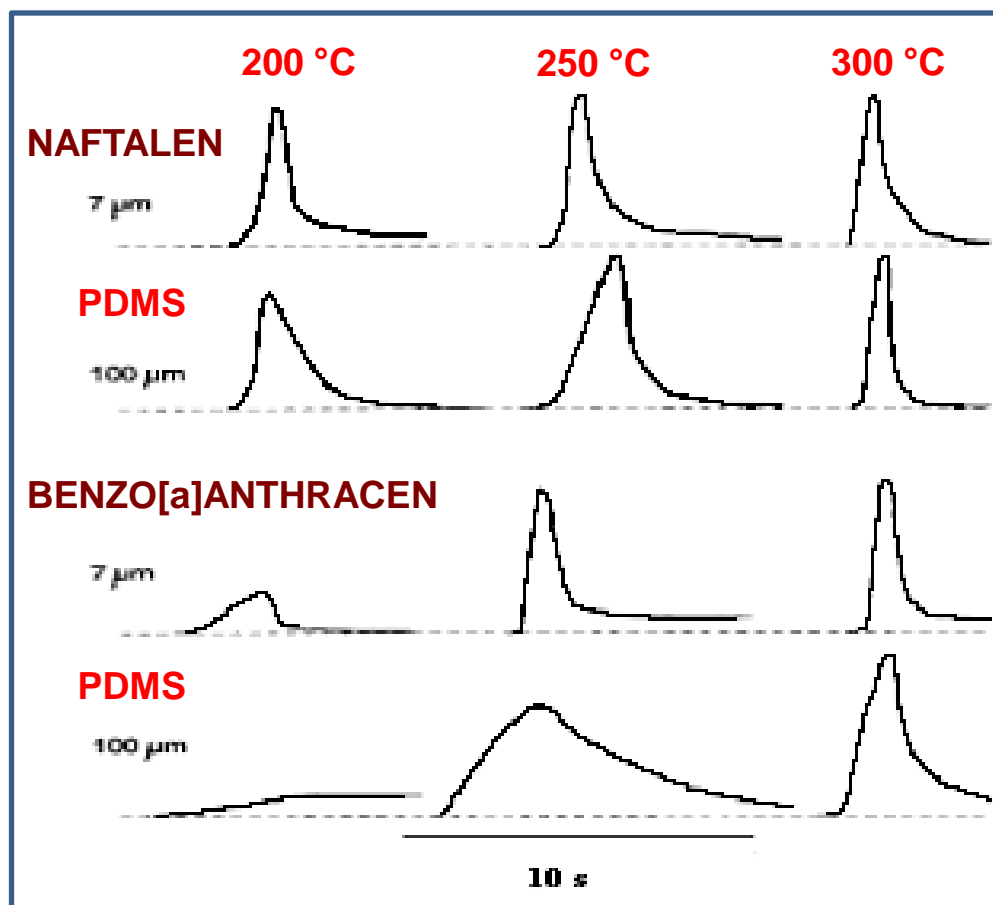
VLIV DESORPČNÍ TEPLoty

Cílem je kvantitativní a
přiměřeně rychlá desorpce

Ovlivňuje tvar
chromatografické zóny

Při nesprávné volbě
- *přílišné rozmytí*
chromatografické zóny
- *'carry over effect'*

Nezbytná experimentální
optimalizace / verifikace

Parametry ovlivňující desorpci - podmínky realizace

VLIV DOBY DESORPCE

Ovlivňuje tvar
chromatografické zóny

Při nesprávné volbě

- *přílišné rozmytí*

chromatografické zóny

- *zahlcení kolony*

Nezbytná experimentální
optimalizace / verifikace

Vzorek: 3,5 g větvíček

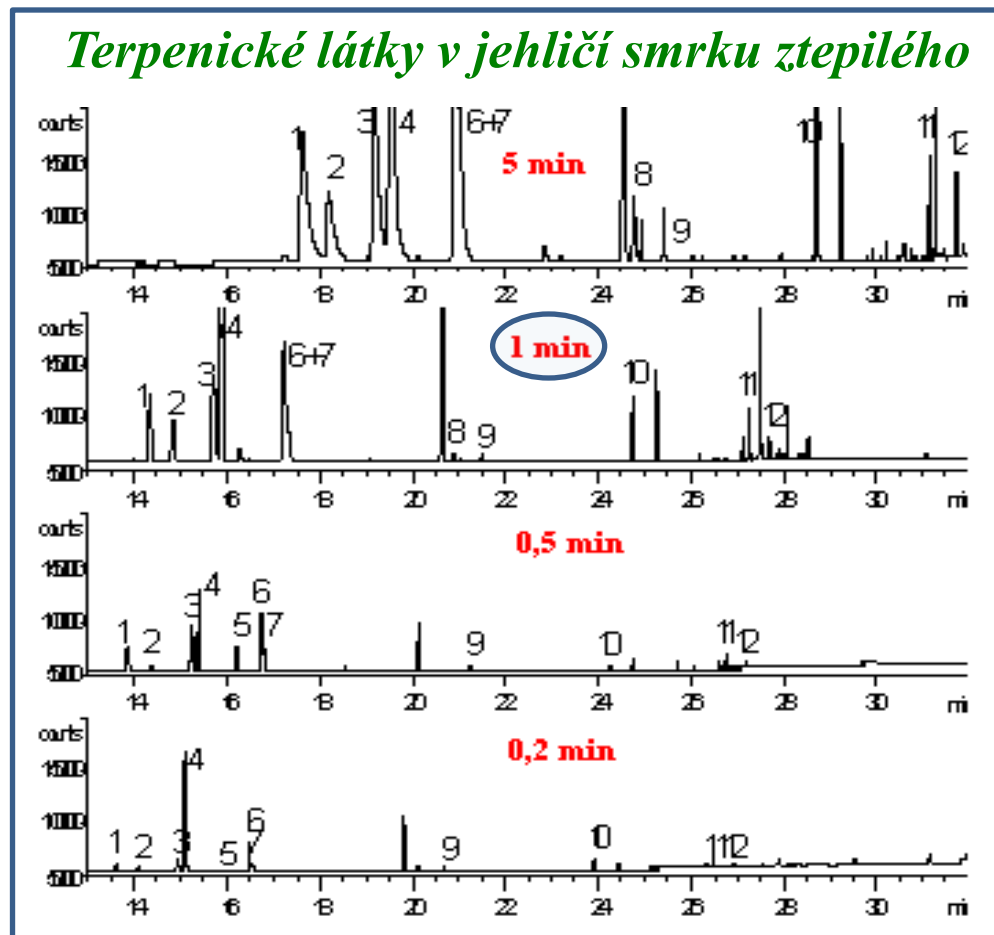
Extrakce: 25 °C, 20 min

PDMS 100 µm

GC/FID, DB-5MS

990 µl liner

1 minuta - optimální doba

Zhodnocení praktických aspektů aplikace SPME

Výhody	Nevýhody
Snadnost realizace	Náročnost optimalizace
Ekonomická dostupnost	Limitovaná reprezentativnost
Bezrozpouštědlová extrakce (nákup, skladování, BOZP, likvidace)	Limitovaná aplikovatelnost pro prostředí nepolární rozpouštědel, silných kyselin a bází apod.
Nízké LOD, LOQ	Horší opakovatelnost
Automatizovatelnost	Možné zahlcení systému (kolona, detektor)
Laboratorní i terénní vzorkování	Menší robustnost

Aplikace SPME - zaměření analýz

I. Analýzy cílené na identifikaci / kvantifikaci známého analytu

II. Srovnávací cílené profilové analýzy - 'profiling'

a) např. identifikace původce off-flavour

b) diferenciacce mezi vzorky s různou historií

III. Necílená analýza

a) profilové zaměření + multivariační analýza dat

b) hledání markerů / neznámých (neočekávaných) analytů

Aplikace SPME - typ a forma vzorků

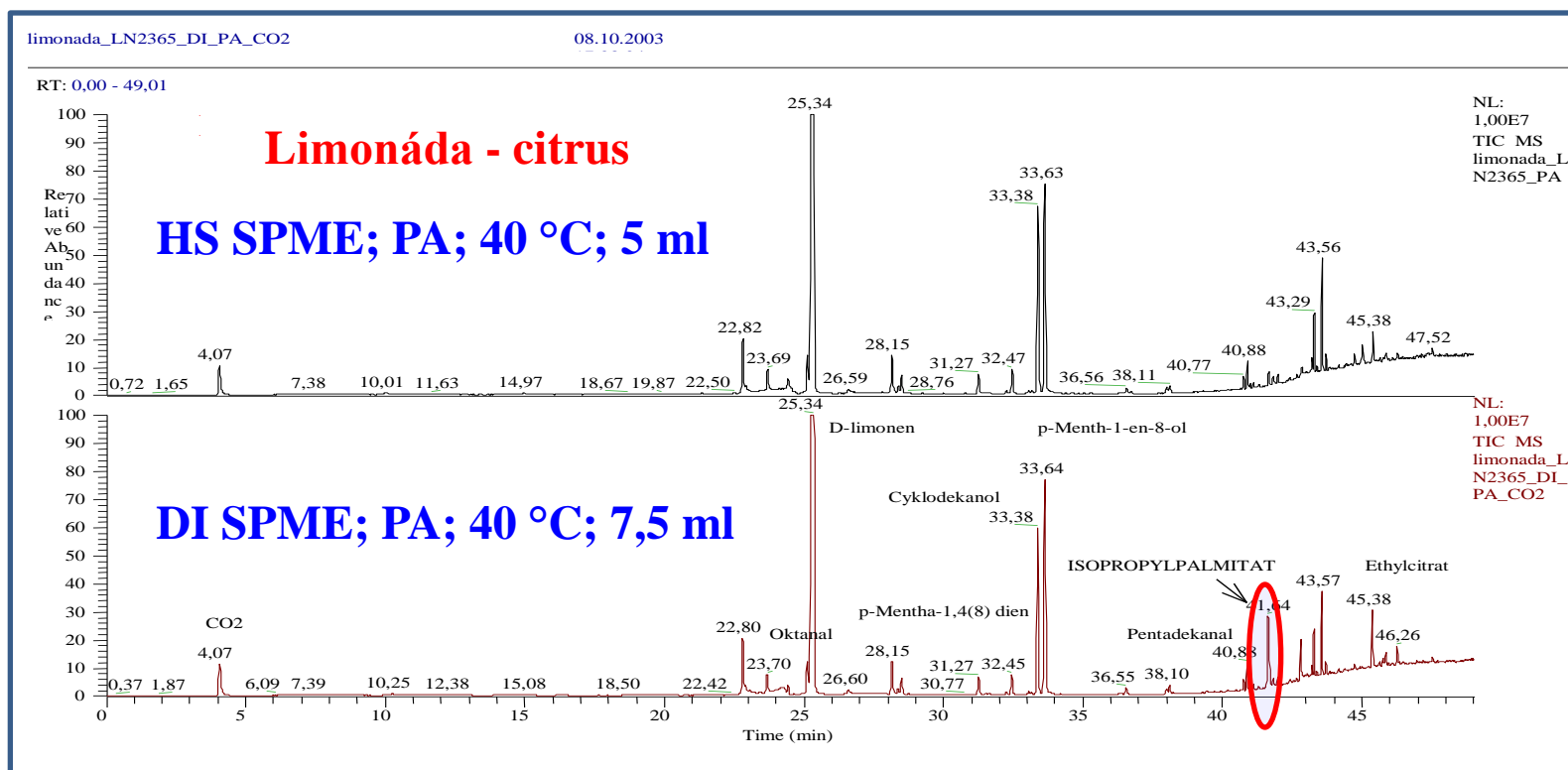

Aplikace SPME - příklad

EXTRAKČNÍ MÓD: HS vs. DI

- odlišná povaha matrice a analytů

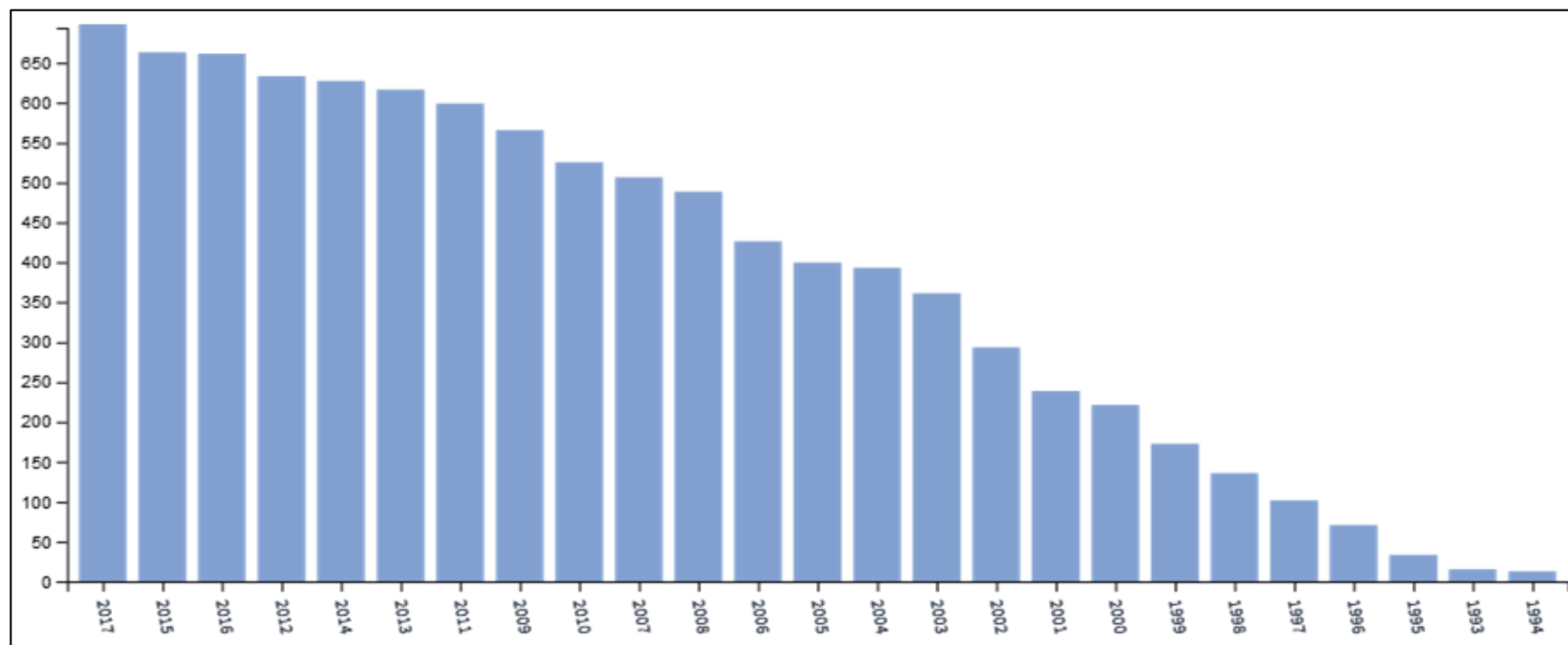
⇒ RŮZNÉ LOD + INFORMACE O SLOŽENÍ VZORKU

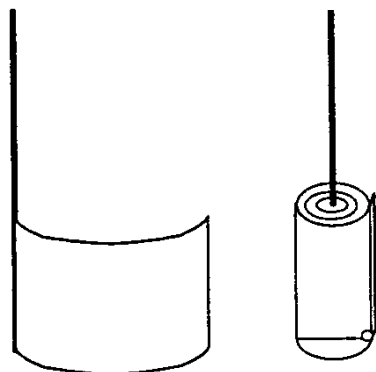
Počet 'SPME' publikací

WOS (Web of Science™): 1994 – 2017 ('SPME')

Alternativní varianty technické realizace SPME

SPME membrána - rychlost, nižší LOD vs. ?desorpce?

Zesíťený PDMS 100 μm
*Počáteční rychlost sorpce
přímě úměrná povrchové ploše
stacionární fáze*

	VLÁKNO (100 μm PDMS)	MEMBRÁNA (1 cm x 1 cm PDMS)
PLOCHA POVRCHU	$A_f = 10 \text{ mm}^2$	$A_m = 200 \text{ mm}^2$
OBJEM FÁZE	$V_f = 0,61 \text{ mm}^3$	$V_m = 2,55 \text{ mm}^3$
POMĚR OBJEMŮ $V_m / V_f = 4,5$		
POMĚR PLOCH $A_m / A_f = 20$		

Alternativní varianty technické realizace SPME

STIR BAR SORPTIVE EXTRACTION (SBSE)

TWISTER® (Gerstel GmbH, GER)

Rozměry:

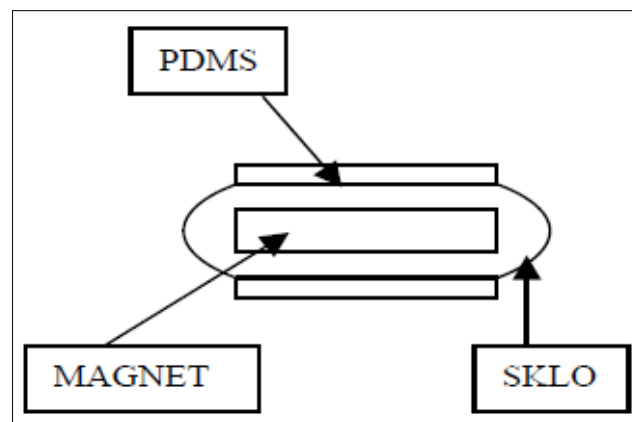
Délka = 10; 20; 40 mm

Vnější průměr = 3,2 mm

Tloušťka filmu = 0,5; 1 mm

Objem SF: 20 - 350 μ l

(SF na vlákne cca 0,6 μ l)

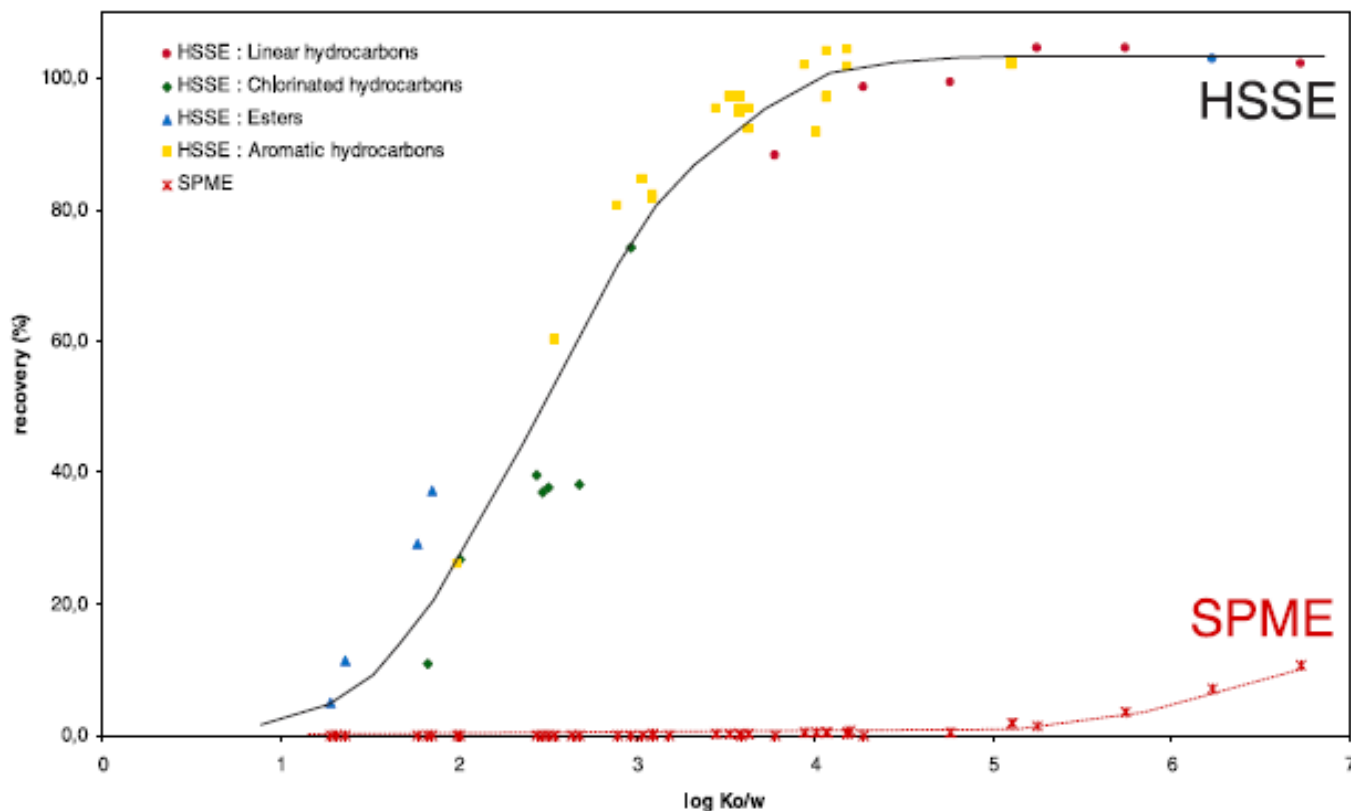
⇒ kvantitativní výtěžnost sloučenin s $K_{ow} > 500$

⇒ stanovit lze i sloučeniny s $K_{ow} 10 - 500$

Alternativní varianty technické realizace SPME

STIR BAR SORPTIVE EXTRACTION (SBSE)

Výtěžnost HS-SPME a SBSE v závislosti na log K_{ow} analytů

Alternativní varianty technické realizace SPME

STIR BAR SORPTIVE EXTRACTION (SBSE)

Provedení SBSE

- přímá extrakce v kapalném vzorku vs. zavěšení v HS
- osušení
- umístění ve skleněné desorpční trubici (187 x 4 mm)
- tepelná desorpce
(Thermo Desorption System – TDS-2, Gerstel)
- GC analýza

MIKROEXTRAKCE TUHOU FÁZÍ - MINIKOLONKY

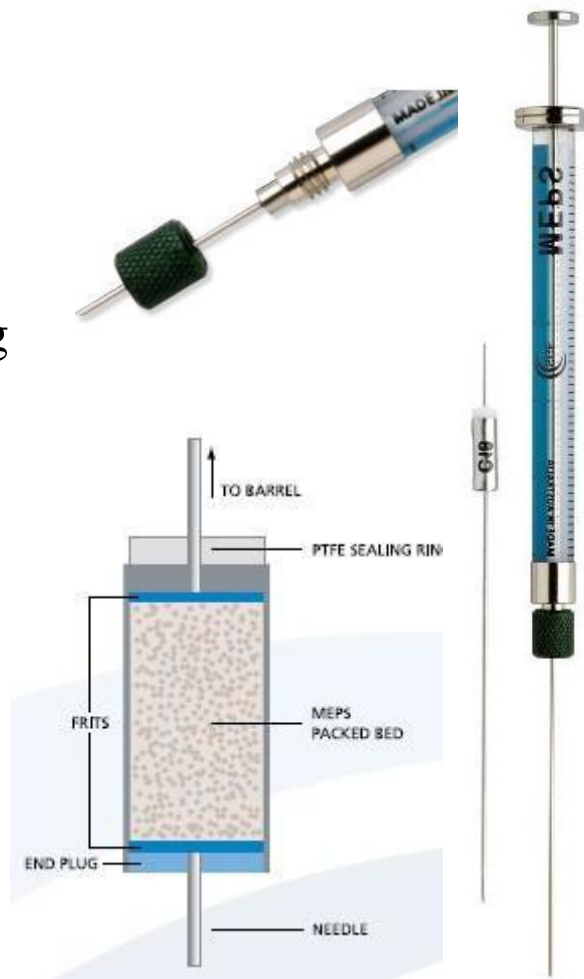
MICRO EXTRACTION BY PACKED SORBENT (MEPS)

Provedení MEPS

- mini SPE kolonky = barel (váleček) s jehlou (Barel Insert and Needle assembly - BIN)
- MEPS stříkačka (MEPS Syringe): 100, 250 μ l
- BIN sorbenty RP, NP, směsné, ionexy: 0,5 - 2 mg

Výhody:

- malé objemy vzorků (asi 10 μ l, ale i více)
- plně automatizováno (CTC autosampler)
- úspora času a rozpouštědel (eluce do 50 μ l)
- opakované použití (40 – 100 x)
- operačně nenáročné

MIKROEXTRAKCE TUHOU FÁZÍ - MINIKOLONKY

MICRO EXTRACTION BY PACKED SORBENT (MEPS)

